

(і не тільки його), можна говорити (і говоримо!), не озираючись на ідеологічні заборони. “Як для лікаря нема нічого приємнішого понад слідження, як хворий звільня приходить до здоров’я, — писав І.Франко, — так і для історика (читай: історика літератури. — *М. Л.*) нема нічого приємнішого, як слідити регенераційний процес нації, що з важкого духового й політичного пригноблення звільня, але постійно двигается до нормального життя”. Крізь призму такого процесу й має сприйматися майбутня “Історія”.

Михайло Гнатюк

АКАДЕМІЧНА ІСТОРІЯ УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ: ТРАДИЦІЇ І НОВАТОРСТВО

Розмови про наступну академічну історію літератури ведуться вже давно. Видається, що в дискусії про це видання слід враховувати потреби викладачів і студентів вищої школи. Для нас майбутня академічна історія літератури особливо важлива у зв’язку з потребами викладання історії літератури у вищій та середній школах.

Мусимо згадати досвід вивчення літературознавчих дисциплін у Києво-Могилянській академії. Як і в інших вищих школах Європи XVII — XVIII століть, історико-літературні дисципліни не викладалися, а літературна освіта зводилася до засвоєння курсу поетик, які базувалися на естетиці класицизму. Найдосконалішими з курсів поетик Києво-Могилянської академії були поетики Ф.Прокоповича, Г.Слонимського, П.Конюкевича та ін.

Відомо, що історія літератури як наукова дисципліна — це продовження культурно-історичного підходу до аналізу. У зв’язку з культурно-історичним принципом аналізу згадаємо видану у Львові в 1889—1893 роках “Історію літератури руської” (у чотирьох томах, шести книгах) Омеляна Огоновського. Біобібліографічний принцип аналізу, застосований у згаданій праці, був предтечею “для натуралістичного підходу Тена, для великих популярних історій, таких як праці Шерера, Брандеса і де Санктіса”⁴. Праця О.Огоновського була джерелом навчання та інформації для підростаючого покоління й необхідного, часто джерельного характеру (особливо в частинах, які стосуються Галичини); основою для наступних досліджень усіх тих, хто в майбутньому захоче працювати в галузі історії української літератури (І. Франко).

Для сьогоденного осмислення методологічних засад історій літератури початку ХХ століття звернемося до творчої практики Б.Лепкого, С.Єфремова, М.Возняка, М.Грушевського. Кожна з цих історій літератури мала свої методологічні принципи, проте основним було дати своє трактування історико-літературного процесу. Б.Лепкий у “Начерку історії української літератури” (Т.1 — 1909, Т.ІІ — 1912) намагався простежити зв’язок суспільно-політичних умов з основними етапами літературного розвитку. Суто педагогічну мету переслідував і М.Возняк у своїй тритомній “Історії української літератури”, що її видало видавництво “Просвіта” у Львові в 1920—1925 рр. Ця історія літератури, що виявилася добрим підручником і водночас хрестоматією для гімназистів і студентів, містила обширний матеріал з давньої літератури та літератури середніх віків. Особливе значення мали синхроністичні таблиці з релігійної полеміки XVII ст. в Україні. Якщо С.Єфремов, вважаючи основним у історії літератури пошук ідейної основи письменства, яку він бачив у визвольній ідеї української нації, то “Історія української літератури” М.Грушевського “є

⁴ *Пефінс Д.* Чи можлива історія літератури? — К., 2005. — С. 9.

зразком майстерного володіння різними методами наукового дослідження, прикладом екзактності, з якою кожний історик літератури мусів би підходити до тих літературних творів, про які він пише” (Д.Чижевський).

Свій підхід до історико-літературних досліджень запропонував М.Зеров у праці “Нове українське письменство” (1923), акцентуючи увагу на зміні літературних поглядів та уподобань, відкидаючи при цьому періодизацію за соціологічним принципом.

Усі історії української літератури радянського періоду, починаючи від праці О.Дорошкевича й закінчуючи восьмитомною “Історією української літератури”, що вийшла в 1960–70-х роках, були відтворенням тої ідеологічної заангажованості, під впливом якої мусили працювати українські вчені в умовах тоталітарної системи.

Зовсім по-іншому підходив до історії літератури забутий нині історик літератури М.Гнатишак. І це виявилось передусім у періодизації історії української літератури. “Проблема (періодизації літератури – М.Г.) доволі важна і обтяжена консервативним загальним респектуванням традиційної схеми періодизації, що постала головно на підкладі культурно-історичного, а в дальшу чергу язикового мірила, але зате зовсім зігнувала моменти для історії словесного мистецтва найважливіші, – моменти мистецько-стилеві”⁵.

Мистецько-стилеві принципи були домінантними і в “Історії української літератури” Д.Чижевського (Нью-Йорк, 1956). Саме загальну схему розвитку історії української літератури Д.Чижевський вибудовує так:

- I. Доба монументального стилю. – 11 ст.
- II. Доба орнаментального стилю. – 12-13 ст.
- III. Переходова доба. – 14-15 ст. (від цього часу залишилося надто мало пам’яток, які, до того, великою мірою компілятивні твори, що стоять на узбіччі літератури).
- IV. Ренесанс та реформація – кінець 16 ст.
- V. Бароко – 17-18 ст.
- VI. Класицизм – кінець 18 ст. – 40 роки 19 ст.
- VII. Романтика – кінець 20-х років – початок 60-х років 19 ст.
- VIII. Реалізм – від 60-х років 19 ст. Представники цієї течії працюють безперервно аж до революції 1917 р.
- IX. Символізм – початок 20 ст.⁶

Які ж методологічні принципи мають бути основними в майбутній академічній історії української літератури. Очевидно, і принципи, що їх виробило й культурно-історичне, і формальне літературознавство. Але без традиційних підходів при творенні нової історії літератури не обійтись.

Любомир Сенік

КІЛЬКА ЗАУВАЖЕНЬ ДО ІСТОРІЇ ЛІТЕРАТУРИ ХХ СТ.

1. Нарешті слід визначитись щодо назви літератури ХХ століття т.зв. радянського періоду. Якщо сьогодні визнаємо, що УНР була державою (це справді так: національна валюта, національний банк, армія, Україна – суб’єкт міжнародних відносин, отже, взаємне дипломатичне представництво країн, які визнали державу, самостійна внутрішня і зовнішня політика; УРСР цього не мала – колонія), то т.зв. радянський період слід назвати або окупацією, або колоніальним періодом. Звідси література – яка? Радянська? Назва літератури від політичної системи? Очевидно, мають лежати в основі визначення літератури інші критерії.

⁵ Гнатишак М. Історія української літератури. – Кн.1. – Прага, 1941. – С. 20.

⁶ Чижевський Д. Історія української літератури. – Тернопіль, 1994. – С. 29.